

Ц. Ф. КУПЕР И КОНЗЕРВАТИВНА ОДБРАНА ДЕМОКРАТИЈЕ*

Сажетак: У овом чланку аутор анализира најважнији политички спис познатог америчког писца Џејмса Фенимора Купера. Амерички демократа је објављен 1838 године као покушај излагања принципа америчке уставности. У њему је Купер дао један и данас занимљив модел конзервативне одбране демократије. Аутор анализира основне црте тог модела попут хијерархије, центлмена, демагога и породице. Такође се скреће пажња на изузетно савремену методологију коју Купер користи као и на неке значајне увиде који су и данас недовољно схваћени у политичкој теорији, као што је отвореност демократије за малигне стране утицаје.

Кључне речи: Купер, Амерички демократа, господин, демагог, јавност

Џејмс Фенимор Купер познат је широм света као аутор романа *Последњи Мохиканац*. Ово дело је постало стандардни део глобалног канона књижевности и популарне културе до те мере да је идиом „последњи Мохиканац“ у многим језицима заузео место одреднице за случај када је неко последњи издана одређеног соја, породице или врсте. У америчкој књижевности он се сматра првим великим романописцем, ствараоцем који је утабао стазу Мелвилу, Твену и Хоторну.

Но, чак и у англосаксонском свету, релативно мало људи зна да је Куперов опус изузетно богат и да осим романа обухвата читав низ других жанрова. Писао је нпр. и историју америчке морнарице. Купер је, међутим био и веома занимљив политички писац. Између осталог објавио је чак пет томова својих запажања о стању у европским земљама које је обилазио. Но његов најзначајнији политички спис, који је недавно преведен на наш језик и објављен, јесте *Амерички демократа*. Ово пионирско дело први пут се појавило 1838 године,¹ а и данас задивљује свежином, практичношћу и дубином увида. Нови живот је добило сто година након објављивања, када је Хенри Менкен својим

* Чланак је резултат рада на пројекту 179014 који подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја републике Србије.

¹ Исте године кад и енглески превод Токвилове студије о Америци.

предговором скренуо пажњу на овај заборављени бисер.² Почетком педесетих Расел Кирк му је дао посебно место у свом канону англо-америчког конзервативизма, истичући нарочито Куперов појам господства, који се делимично поклапа са двадесетовековном теоријом елите.³ Постоје издања Куперовог списа из 1956, 1969 и 1981, да би у овом веку већ било одштампано бар десетак различитих издања.

Нова издања су резултат повећаног интересовања за Куперову политичку мисао. Од краја осамдесетих Њујоршки колеџ у Онеонти организује редовне семинаре о Куперовом делу и лако се може пратити како из године у годину политичке теме добијају све више места у рефератима, осветљавајући Купера не само као романописца. Најзанимљивији су радови који прате развој његовог вредносног система и трагају за паралелном топиком у романима и политичким списима.⁴

Сам Купер је био изузетно занимљива личност, чија су лична породична историја и проблеми, великим делом утицали и на настанак *Америчког демократе* (АД). Но његове претензије су далеко надилазиле потребу да се обрачунава са популистичким егалитаризмом који га је лично угрожавао. Као истински патриота, посвећен оригиналним вредностима америчког устава, пола века после његове појаве предузео је покушај да обнови и растумачи вредносни, идеолошки и институционални систем на коме је он био устројен. У АД изложио је један балансиран, веома флексибилан и релационистички постављен систем демократије који данас може изгледати врло нетипично. Штавише, и тада су га нападали за аристократске тенденције. Но он је овом обимом невеликом књигом створио веома разрађен и кохерентан динамичан систем у коме је демократија брањена са позиција које се без много зазора могу описати као конзервативне. У то доба класичан британски конзервативизам је нпр. изразито антидемократски устројен, док је на континенту доминирао реакционарни полицијски режим који је углавном силом покушавао да очува средње-вековно наслеђе поретка и културе.

Конзервативна традиција је демократију суштински и већински прихватила тек после Другог светског рата. Данас, у време новог левичарског глајхшалтовања које се одвија уз помоћ крупног и финансијског капитала, те намеће од стране елита, конзервативци инсистирају на демократији и праву гласа обичног човека као на једном од последњих упоришта које чува свет од новог тоталитаризма.⁵ У таквој ситуацији наслеђе *Америчког демократе*, али и мно-

² Види, Mencken, 1956.

³ Оригинално издање објављено је 1953, а наш превод под насловом *Конзервативни дух* 2014. Део о Куперу под насловом Америчко господство налази се између страна 181 и 186. Кирк Купера смешта у одељак о либералним конзервативцима. Морисон смтра да је ово једна од најчистијих артикулација америчког конзервативизма, а Гравил се посебно бави Берковим утицајем на Купера.

⁴ Види нпр. Овенов рад који прати како се све већи Куперов скептицизам и конзервативизам у четрдесетим рефлектује у његовим романима. Owen, 1997.

⁵ Владајућа левица на ово реагује подизањем појма *популизам*, де факто осуђујући побуну народа против корумпиране елите која систематски уништава њихова друштва. Као последица успона радикалне деснице у Европи, у последње две године појавило се мноштво студија о популиз-

ги конкретни увиди из ове књиге дају веома елегантне моделе за развој савремене конзервативне агенде.

Постоји још један занимљив ракурс из кога овој књизи ваља прићи. АД је остала у сенци једног много познатијег сличног подухвата, дела *Демократија у Америци* чији је први том Алексис Токвил објавио у Француској 1835, дакле три године пре Купера. Било је то време када се млада америчка држава тек формирала и проучавала као нека врста експеримента *in vivo*.⁶ И Сам Купер је током свог боравка у Европи и писања забелешки са путовања стално поредио Европу и САД, а када се вратио, у уводу за АД написао је да се након тих година избивања помало и сам осећа као странац који изнова открива сопствену домовину.⁷

Но, осим Токвила било је и других Европљана, а посебно Британаца који су писали о својим утисцима из Америке. Аутор са којим Купер индиректно полемисхе јесте шкотски поморски официр Базил Хол који је 1829 године објавио тротомно дело *Путовања у Северну Америку током 1827 и 1828*.⁸ ова књига је писана са изразито империјалистичких позиција, приказујући Америку као пре свега примитивну и нецивилизовану земљу. Године 1832. изашла је тада позната књига Френсис Тролоп под називом *Домаћи манири Американаца*. После Токвила појавила се 1837. и књига прве жене социолога Харијет Мартино, студија *Друштво у Америци*. Наредне године објавила је и своје познате забелешке *Ретроспектива путовања на запад*.⁹ Овај опис цексоновске Америке изашао је исте година кад и АД.

Куперова књига се веома разликује од свих ових дела. Писана је као одбрана америчке демократије у коју је са свим њеним манама Купер веровао, поредећи је стално са британским системом који је он са доста разлога критички дефинисао као аристократију. Најзанимљивије, али и за његов методолошки поступак крајње индикативно јесте то што су њега критичари оптуживали за аристократизацију свог модела демократије.

У овој краткој студији која настоји да скрене пажњу на појаву АД на српском језику, покушаћу да изнесем неке од најважнијих црта којима Купер уобличава и карактерише свој конзервативни модел демократије, али и да скренем пажњу на низ увида који су и данас веома корисни за разумевање и развој друштва.

*

му попут књиге Јана Вернера Милера, Мудеа и Калтвасера, итд. Види Mueller, 2016, Mudde, Kaltwasser, 2017.

⁶ Мада, како примећује Морисон, Купер америчку демократију не доживљава као експеримент већ као живу традицију која се већ континуирано развија неколико векова, а свој писани устав има пола века. Види Morrison, 1992.

⁷ Данијел Фелер у уводу за ново издање *Ретроспективе*, примећује да се Купер у својој одбрани Америке, што АД великим делом јесте, приклонио моди да се о Америци говори из перспективе странца путописца. Види Feller, 2015.

⁸ Hall, 1829.

⁹ Martienau, 2015.

Амерички демократа је књига која је замишљена као нека врста уџбеника за разумевање проблема демократије, али и као одређени вид одбране модела демократије за који се Купер залаже. Рукопис је сведен, концизан, у великој мери стрингентан и мада писан у форми кратких есеја, следи веома јасну логику излагања и аргументације. Из савремене перспективе гледано прво што изненади читаоца јесте методологија коју писац користи. Тридесете године деветнаестог века су доба кад у континенталној филозофији, па и политичкој мисли и даље преовладавају фундаментални захвати, системи, и дела заснована на идеји излагања читавог мисаоног следа на једном принципу, који треба да објасни одређену сферу или пак комплетан универзум. Чак и англо-амерички свет, који се у принципу одликује практичношћу и мањим претензијама ка апстракцији, у том периоду обележен је споровима универзалистичких претензија између нпр. тржишних фундаменталиста и принципијелних протекциониста. Дакле заступници одређених политичких, сходно томе и теоријских парадигми и тада као и до дубоко у двадесети век наступају са позиција претензија на универзална решења и непроменљиве принципе.

Куперова књига невероватно методолошки одудара од свог доба. Обележена је и методама па и аргументацијом која више одговара другој половини двадесетог века, тј. оном развоју који је подједнако обележио савремену филозофију науке, постструктурализам, Рортијев неопрагматизам или нпр Адорново мишљење из *Негативне дијалектике*. Најближе одређење његовог методолошког поступка би било оно што налазимо у главном Фукоовом методолошком делу *Археологији знања*¹⁰. Дакле Куперов поступак излагања је обележен изразитим реализмом, практичним приступом који хвата еволуцију принципа, њихово мешање, уравнотежавање и уклапање, затим дубоком историчношћу, и коначно невероватним осећајем за меру и контекст у коме одређене идеје и модели настају и имају смисао.

Ово је веома добро уочљиво нпр. у уводном делу књиге када у доброј аристотеловској традицији излаже разлике између основних политичких система, монархије, аристократије и демократије. За разлику од фундаменталистичких одбрана једног или другог система (погледајте нпр како се данас дивинизовано и неупитно третира демократија у јавној па и академској сфери западног света), Купер изванредно прати разлику између нормативног одређења и стварног функционисања ових модела. Ова три модела се комбинују са појмовима републике, конфедерације или владавине права, да бисмо добили стварно разумевање функционисања политичког система у некој земљи. Бриљантан је увид са стране 23. када објашњава зашто су аристократије најчешће републике и зашто су тада најрепресивније.

Британије је за њега, иако номинално изборна демократија под окриљем монархизма, суштински најпре аристократија. Скоро два века после ове књиге видимо да су ови увиди у којима он објашњава да су такве аристократије најефикасније у вођењу предаторске спољне политике, потпуно пророчки дефинисали понашање гордог Албиона у наредном периоду.

¹⁰ Фуко, 1998.

Или, покажимо то на још једном сјајном примеру када Купер демонстрира стање законитости, односно владавине права и поштовања поретка у Прусској, Енглеској и Француској.¹¹ У то доба Британија је као што смо рекли уставна монархија и суштински трговачка аристократија, Француска је уставна монархија са релативно ограниченим правом гласа, а Пруска је као и Аустрија најближа аутократским системима у којима се сваки наговештај либерализма и демократије сузбија у корену. Но, каже, Купер, у ове две „деспотије“ законитост се далеко више поштује него у оне две уставно далеко демократскије државе¹².

Но још фасцинантније је што Купер овај методолошки поступак задржава и развија док истовремено брани класични есенцијалистички приступ када се ради о неколико најважнијих моралних принципа као што су правда и исправност. За њега нема много дилеме када је у питању васпитавање омладине, а и целокупне популације у погледу тога шта је добро, праведно, исправно и морално. Уз сво разумевање за флексибилност у примени, кад су у питању одређени случајеви, Купер сматра да се у основним моралним принципима не сме прихватати релативизам, иначе друштво губи своју супстанцу. Тако је и у питању имовине и начелне неotuђивости приватног поседа, за шта је као што ћемо видети, додуше, сам био лично заинтересован.

Многи елементи његово конзервативне грађевине попут хијерархије, наслеђивања, и улоге породице директно се могу изводити из овог начелно минималног али непорецивог есенцијализма у низу основних појмова и принципа. Он међутим логично следи из чињенице да је у питању истински реглиозан мислилац. Као што је већ примећено¹³ Купер је једини велики романописац у деветнаестовековном западном канону (осим руских писаца) који религију узима заиста озбиљно у смислу њеног стварног значаја за објашњавање и устројавање друштва.

На самом почетку излагања он из класичне перспективе антрополошког песимизма објашњава да је законитост неопходна због слабости човека, односно његове варљиве природе. Но читава конструкција почива на основи коју смо добили од Бога, а то је „моћ да одвајамо добро од зла“¹⁴. У време када левичарски конструктивистички тоталитаризам инсистира на деконструкцији свих норми као наводних конструкција, отрежњујуће звучи ово Куперово подсећање да друштво не може да опстане ако се границе између добра и зла, лепог и ружног, Бога и ђавола разлију и све учини флуидним и необавезујућим. На страни 45 инсистира да сви морају да признају непроменљиве принципе вечне правде. Морисон, који је најексплицитније развио тезу о Куперовом делу као изразито конзервативном, указује да су у тој перспективи врлине религије неопходне за републику.¹⁵

¹¹ Купер, 2016, стр. 12.

¹² Исти метод Купер користи и кад објашњава контекстуалну зависност увођења универзалног права гласа у одређеним друштвима (стр. 116), или практични значај доктрине слободне трговине у развијеним и неразвијеним друштвима (стр. 136), те чињеницу да нема универзално најбоље или савршеног политичког система због варљивости људске природе (153).

¹³ Ringe, 1989.

¹⁴ Купер, стр. 10.

¹⁵ Morrison, 1992.

Као што је већ примећено Купер демократију брани не од њених монархистичких или аристократских критичара, већ од њених лажних пријатеља, оних појава и струја које је изнутра дезавуишу и уништавају. Сведено речено он брани један традиционалистички, конзервативни, хијерархијски и меритократски модел, коме се супротставља демагошка, егалитаристичка и социјалистичка визија истог политичког уређења. Кренимо редом.

*

АД доноси једну од најбољих одбрана идеје приватне својине унутар де-не традиције. Купер креће од побијања апстрактне једнакости и то је једна од нити које се провлаче кроз читав рукопис.¹⁶ Демократија признаје начелну формалну једнакост пред законом¹⁷, али одбацује било који облик вештачког изједначавања статуса, имовине и положаја људи који су природно различити и који имају различите полазне претпоставке и резултате. У сјајно изграђеном мозаику аутор склапа појмове породице, власништва, наслеђивања, подстицаја, хијерархије и развоја.

За сваког човека чињеница да има децу и да жели и може да им пренесе своје знање, имовину и стечене и наслеђене предности, представља најважнији мотив за труд, стварање, зараду и борбу. Уколико би се појединцу одузело ово право, Купер с правом сматра да не би имао мотива да штеди, зарађује и гради, од чега би трпело читаво друштво. Чињеница да је приватна имовина опстала као фундаментални институт чак и у комунистичким земљама, добро илуструје овај Куперов увид. Иако је власништво над средствима производње номинално било заједничко, приватна и породична имовина, те индивидуалне новчане зараде остале су неутуђиви део овог система.

Људи, тврди аутор нису исти, поседују различите физичке и моралне квалитете. Директна последица овог необоривог аксиома јесте постојање изборне демократије. Да су људи заиста исти, тврди Купер, не би нам требали избори већ лутрија (стр.65). Пошто нису, друштво расписује изборе у којима би нормативно требало да буду изабрани најбољи, способни да управљају државом боље од осталих, на општу корист. На нивоу економског развоја ова стварна неједнакост чини најважнији подстицај за стваралаштво, штедњу и развој. Постојеће, изграђене разлике у једној генерацији наслеђују се и преносе на наредне. Вредан и предузимљив човек користи своје предности да деци подари најпре боље услове за живот, затим боље образовање, манире, шира интересовања, као и одређену врсту господства. То његове наследнике издваја од деце мање успешних родитеља и ставља у бољу почетну позицију. Ако на прави начин искористе те предности, сва је прилика да ће тај повлашћени положај сачувати и пренети на следећу генерацију. Тако се акумулира не само богатство већ све оно што у би у једном друштву требало да чини праву елиту центлмена, односно господе.

¹⁶ Како Морисон примећује Купер се овиме сврстава у традицију која иде од Берка до Оукшотових критика «рационализма у политици». Morrison, 1992.

¹⁷ Уз разумљиве изузетке као што су нпр. искључивање малолетних, умоболних, жена и и оних који немају имовински цензус из списка носилаца бирачког права.

Британски радикали из четрдесетих година деветнаестог века (Ребук, Мил, Молесворт) инсистирали су на доношењу закона којима би се наслеђивање великих поседа радикално опорезовало и заправо у свакој генерацији вршила редистрибуција власништва, а људи почињали са акумулацијом из почетка. Иза тога је био политички резон смањивања моћи торијевских земљопоседника, али и либерална вера да је то најбољи начин да се многи запуштени поседи ставе у економску функцију и да се подигне генерални принос. Купер је, међутим указивао да се тиме губе други квалитети и мотиви који повезују генерације, омогућују континуитет, стабилност и мудрост у неком друштву.

Током тридесетих и четрдесетих година, он је био укључен у два велика спора која су значајно утицала и на АД као и на његово касније стваралаштво. Купер је припадао породици великих земљопоседника из долине Хадсона, чији посед се налазио на удару надируће средње класе и све либералнијег и динамичнијег америчког капитализма. Тридесетих година десио се спор са локалном заједницом, када су један део Куперове земље запосели локални становници користећи га као парк за пикнике и излете. Резон је био да заједница има потребе и мора да се шири, а да Купер ионако има и превише велики посед.

Купер је проблем изнео на суд и као пуноправни власник добио право да поврати посед и да га огради. Међутим, све то га је ставило су сукоб са извитопереним видом популистичке демократије која не преза ни од каквих ограда: локални демагози узбунили су јавно мњење, манипулисали најпримитивнијим поривима и нагонима код обичног света, намерно ширили неистине о власничком статусу земље, све то је подржавала сензационалистичка локална штампа итд. Све заједно довело је упркос његовој правној победи до блаћења Куперовог имена у јавности и ширем америчком јавном мњењу.

Сви ови мотиви налазе се у АД која је значајним делом писана и на основу сопственог примера, али са много ширим претензијама, будући да је исте тенденције кварења демократије Купер видео у целој држави. Отуд је предузео покушај да утврди и одбрани стварну узвишенију и рафиниранију демократију од њене демагошке и примитивне егалитаристичке верзије.

Откривајући тамну и опасну страну демократије, Купер плете мрежу односа око појмова демагога, клевете, терора јавности и штампе као најопаснијег оруђа демократске тираније. Фигура демагога је симбол најштетнијих тенденција које се у демократији могу срести. Демагог је за Купера једноставно предводник руље (стр. 80). Он је карактеристична појава управо за демократију зато што је у њој свима отворен простор и свако може да манипулише нагонима, страстима масе и другим ниским поривима у циљу постизања користи за себе и своју групу. Демагог ласка и заводи народ и што је најгоре „ставља народ изнад закона“. Он је поборник апстрактне једнакости која потиже идеју хијерархије вредности знања, меритократије и сваке узвишености. Занимљиво је да као други екстрем у односу на демагога Купер наводи догматика.

Демагог може некажњено да клевете. Клевета је каже Купер најраспрострањенији грех који непрестано опседа демократију. Зато народ непрестано мора да мотри на себе као што би у другим системима мотрио на монарха или

аристократе. Демагог је онај ко највише може да поквари народ у демократији и од њега се морамо чувати.

Зарад својих циљева он као у случају Куперове борбе око свог земљишта заводи људе да имају права која немају, подстиче их да отимају, да клеветују, да завиде ономе ко има више без обзира да ли је то заслужио или није. Он претвара демократију од простора за рационалну аргументовану дебату у тиранију јавности. Тиранија у демократији, тврди наш аутор, потиче од јавности (стр. 118). Цена слободе коју демократија отвара јесте то што ласкањем неко може да подстакне репресију јавности, а та јавност ако је заведена може да буде „бездужна“ (стр. 120).

Његов израз *теорија јавности* одговара феномену који Токвил назива *тиранија већине*. У исто време кад и велики француски мислилац и Купер уочава исти проблем тенденције преливања и уплива масе у приватне послове и бруталног ограничавања слободе појединца који не жели да се поводи за страстима демагога.¹⁸ Не тако софистицирано као Мил две деценије касније, он ће ипак поставити јасну схему у којој тражи заштиту приватности и појединаца од терора распојасане јавности која газди закон. Купер је посебно љут на то што јавно мњење подржава штампу у упадима у приватне ствари (стр. 129).

Овај аутор је вероватно први озбиљан мислилац који је тако пажљиво и детаљано уочио варљиву природу штампе у демократији и тенденције ка сензационализму, манипулацији, уцењивању или модерним речником речено ка *спиновању*. Штампа је за њега „заstraшујућа машинерија“. Пратећи свој релационистички систем приказа феномена, он прави јасну разлику између позитивне улоге штампе док је у опозицији, и њене разузданости, деспотизма и насилништва кад је на власти и кад је ништа не ограничава (стр. 101). Он тврди да америчка нација кроз штампу удише атмосферу испуњену лажима. Штампу одликује сензационализам, подизање простоте, исквареност. Као посебно опасан механизам њеног деловања Купер истиче објављивање мешавине истине и лажи што је и до данас остао најнефикаснији систем завођења публике (стр. 108). Штампа у Америци скрива истину. „Штампу у овој земљи каква данас постоји као да је изричито смислио сам велики заступник зла, да потисне и уништи све што је добро, и уздигне и унапреди све оно што је зло у нацији“. (стр. 109). Као што је Менкен приметио век касније, ствари су постале много горе од оног што је Купер у заметку уочио. После Херста ништа више није било исто. Зато је Купер тражио најстрожију контролу и санкционисање насилног понашања штампе и спречавање да она подрива слободу и права појединаца, али и целе нације.

*

У традицији шкотске моралне мисли, Купер гради одбрану приватног власништва на рафинираној себичности (стр. 110). Индивидуална себичност је за њега основа добровољних људских напора. Да би појачао природност так-

¹⁸ Clark, 1982, примећује да је Купер родоначелник каснијих дискурса о конформитету, човеку организације, трагаоцима за статусом, усамљеној гомили итд.

вог положаја института приватне имовине, он подсећа да и у животињском свету постоје јасни примери власништва. Но, ту Купер уводи значајну конзервативно републиканску ограду. Није тачно да се са власништвом може радити шта год неко хоће. Прецизна формулација коју он даје је да са власништвом свако може да ради шта жели у оквиру закона. Дакле да би се спречиле уставне и законске привилегије богатих, мора се ограничити право богатих да купују изборе и представнике у Конгресу (стр. 111). То би било извитоперавање демократије у неку врсту економске аристократије какво он види у Енглеској.

Друга значајна ограда коју покушава да уведе јесте налог да се економски интереси не смеју третирати као основни животни циљ. Трагично је упозорава он, ако се само јури за новцем. Парадоксално, најбоље стојећи делови друштва су дужни да својим примером, понашањем и деловањем у друштву афирмишу приоритет других вредности над борбом за новац и зараду. Штавише, он упозорава да се не сме дозволити да трговина, али и трговачки дух овлада другим сферама друштва. Трговина, није важнија од слободе (стр. 136).

Овде долазимо до његове теорије елите и посебног положаја коју класа центлмена треба да има у демократији. Купер против апстрактних егалитариста афирмише чињеничку тезу да се не могу сви подићи до највиших стандарда. Стога је стварна хијерархија у друштву неизбежна и неопходна. Купер прави разлику између демократског господина и аристократског господина. Заправо центлмен у демократском друштву треба да буде нека врста меритократске аристократије која усмерава, зауздава и образује остатак популације.

Иако сам Купер разумљиво не користи реч *елита* која је каснијег датума, његова теорија господства коју Кирк посебно истиче¹⁹, представља у пуној мери развијену теорију елите. Ако смо већ схватили да је хијерархија неизбежна и да се природним путем формира један слој господе, погледајмо какав он по Куперу треба да буде.

Господина²⁰, као и народног представника пре свега мора да одликује карактер, који је за Купера уз идеју баланса основа сваке озбиљне политике. Господина од осталог света одваја висока свест о својим дужностима. Његове дужности су повезане са придржавањем одређених принципа, укуса, манира, духа... Својим деловањем он подиже директно или индиректно све аспекте друштва, од економије до опште цивилизације. Нпр, Купер инсистира да управо господин негује и афирмише укусе који човека разликују од обичне животиње. Он у доброј мери усваја помало идеализовану позицију витеза заштитника из средњег века да би описао положај одговорног члана елите. На пример он тврди да је обавеза центлмена да чува слободу својих грађана (стр. 74). Наравно и он сам мора да буде слободоуман, но на врло амерички начин аутор тврди да господина одликује једноставност, а не помодарство или китњастос.

¹⁹ Кирк, 2014, стр. 181 и даље.

²⁰ Елита је објашњава Купер увек јача од масе без обзира на њену премоћ у квантитету. Већина је увек лоше организована, неповезана, док мања група људи окупљена око одређеног програма може на разне начине да наметне своју вољу. Ова чињеница има и безбедносне реперкусије. Но у сваком случају то каква ће држава да буде увек зависи од квалитета и способности пре свега елите.

Наводи пример једноставног говора (стр. 97) и сматра да је правило да ће господа те посебне квалитете пренети и на своју децу (стр. 100).

Но, Купер је веома свестан могућности злоупотреба повлашћене позиције овакве елите. Отуд упозорава да је неопходно спречити такве злоупотребе, контролисати елиту и спречити је да постане класична аристократија одвојена од народа, посвећена само сопственим интересима (стр. 44).

Посвећеност слободи и страх од централизације и демагошког уједначавања, водили су Купера, иако је био њујорчанин, ка умереном конфедерализму. Наиме, спорови о природи америчког устава и уређења трајали су још од самог оснивања САД. Тридесетих година они већ почињу да се интензивирају услед спорова о ширењу на запад, ропству, природи представништва, домету заједничких институција (кон)федерације итд. Ова питања појављују се и у АД. Купер заузима веома занимљиву позицију. С једне стране он ће себе презентовати као конфедералисту и противника аболиционизма, с друге стране залагаће се за слободан представнички мандат, а уз све то залагаће се за протекционизам против енглеске теорије глобално слободне трговине. Дакле, за разлику од јужних сецесиониста који ће две деценије касније подићи стег конфедерације да би поцепали државу, Купер се за конфедерацију залагао као истински патриота који верује у демократизацију државе као најбољи пут њеног очувања.

Залагање за конфедерално објашњење природе САД аутор уводи још на самом почетку књиге. САД су за њега конфедерална република коју зовемо „унија“ (стр. 17). Устав није дао народ, већ скуштина посланика који су изабрани у појединачним државама. Они су за устав гласали као представници држава, а не као појединци. Купер подсећа да су скупштине појединачних држава морале да ратификују устав (стр. 18). Нешто касније Купер понавља да „смо конфедерална представничка демократија“ (стр. 85) и брани слободан представнички мандат у односу на заговорнике делегатског система инструкција и императивног мандата управо са конфедералних позиција. Кад би се омогућило народу, тврди он, да императивним мандатима обавезује посланике да гласају како им променљива база наређује, устав би се брзо распао.

Но, као патриота, аутор подсећа да државе нису суверене у фундаменталним питањима којима се на међународној сцени одређује њихова природа. Ако су ингеренције представљања на међународној сцени, вођења рата, ковања новца и царина пренете на ниво Вашингтона, онда од суверености слабо шта остаје. Он чак упозорава на опасност и заводљивост теорије о резидуалном суверенитету који се може повратити и каже да у сваком случају фактички то тако не функционише. (стр. 20). Но, као демократа и децентралиста на наредној страни он наводи читав низ фундаменталних питања о природи уређења друштва које државе саме могу да регулишу, без обзира на Конгрес: „Не постоји ништа у уставу САД што би спречило све државе или било коју појединачно да успостави своју религију, да стави штампу под контролу цензора, да уведе ограничења и забране на право слободног говора или да наметне већину политичких и грађанских ограничења свом држављанину које се намећу и под

било којом другом формом власти“. Појединачне државе су за себе задржале скоро све атрибуте које чине неке државе слободним (стр. 22).

*

На крају треба издвојити још неколико његових специфичних увида који су веома занимљиви из данашње перспективе.

У то доба је сасвим нормално било да жене немају право гласа. Побијајући апстрактну једнакост, Купер подсећа да чак ни политичка формално-правна једнакост грађана не важи за све. Из ње су искључене разне категорије укључујући тада и жене. Уместо што се следећи редови тумаче као класична конзервативна мизогинија, ваљало би поставити питање да ли су тадашње демократије била стабилније, озбиљније и успешније од савремених у којима жене имају сва права и нимало времена: “Не може да буде сумње како је друштво на великом добитку што је на такав начин искључило половину својих припадника, и то ону половину која је најбоље прилагођена да одреди тон његовој домаћој срећи, из страначких препирки и жестоких борби проистеклих из политичких спорова“ (стр. 37). Исто би се могло питати и за масован излазак жена на тржиште рада у другој половини прошлог века у САД. Са тим је повезан и пад наталитета и пад квалитета исхране и појава гојазности итд, а породице нису ништа срећније и мање задужене но тада.

Посебно након 1840, Купер је постајао се конзервативнији и скептичнији према учешћу ширих маса у политици. Сматрао је да је демагогија толико узнапредовала, да су слабије образовани и мање имућни људи веома подложни њеним чарима, те је постајао све рестриктивнији у погледу захтева за изборну реформу и смањење односно елиминисање имовинског цензуса.²¹

Део који највише шокира својом актуелношћу јесте анализа подложности демократије спољним утицајима. Чак и данас у време глобализације и системског подривања суверенитета, већина политичких теоретичара питања политике и државног уређења посматра као потпуно изолована од спољних утицаја. Дакле залагање за демократију и критика ауторитаризма изводе се као да се државе налазе у вакууму, а не у крволочној међународној арени, где на њихове унутрашње послове и питања делују не само друге државе, него и корпорације, агентуре, заинтересовани моћни странци, религиозне и квазирелигиозне организације, интернационална тајна удружења и корпорације, глобална мафија и други субјекти.

Купер, међутим још пре два века бриљантно уочава да је демократија изузетно подложна страним утицајима и да је уз демагогију то вероватно највећи проблем за успостављање и одбрану овог уређења. На страни 59, он упозорава да су демократије подложније утицају од стране спољних непријатеља преко јавног мњења. У Европи се то ради тајно, а у америчкој демократији се овај утицај остварује јавно преко агената утицаја. Највећа реална опасност,

²¹ Види Owen, 1997. Купер се четрдесетих све више бојао правца у коме се развија америчко друштво. Морал и религија стога играју све већу улогу у његовим романима и списима. Овен тврди како је тада веровао да само провиђење може спасти Америку од пропасти.

тврди он долази од тога што страни субјекти легално могу да наведу амерички народ да ради против сопственог интереса. Они то могу да раде куповањем јавног мњења, политичара, демагога, ширењем погрешних доктрина и на читав низ других начина.

Силину и интензитет овог деловања Американци ће осетити током Првог светског рата кроз бесомучну борбу британских и немачких агената утицаја на лобирање за ратну опцију, односно неутралност САД, што је разрешено британском победом 1917 када су САД ушле у рат. Као последица овог искуства у предвечерје Другог светског рата, тачно век после објављивања ових редова Америка је донела чувени *ФАРА* закон који обавезује све заступнике страних интереса да се региструју код федералних власти као лобисти или отворени заступници интереса субјеката које представљају.

Директно у вези са тим је увид да је најважније питање у демократији како се формира јавно мњење. Опет за разлику од низа савремених теоретичара који проблем јавног мњења узимају здраво за готово, Купер тада уочава да је ово фундаментално питање у демократији. Сви поменути заинтересовани субјекти покушавају да злоупотребе јавну дискусију, да манипулишу њом, да своје интересе намећу као објективне ставове. Формирање јавног мњења је „кључна полуга у демократији“, сва средства се усмеравају на формирање јавног мњења, овладавање њиме значи моћ (стр. 128). Стога држава мора пре свега да брине да странци не овладају њеним јавним мњењем. Купер тврди да нико није независан док му странци контролишу јавно мњење.

Да би ово илустровао прибегава још једном значајном увиду, показивању партијности и инструменталности наводно универзалних економских или политичких доктрина које заправо у различитим контекстима имају потпуно различита значења, последице и резултате, у зависности од тога како су снаге распоређене. Као пример Купер наводи енглеску доктрину слободног тржишта. Слично Фихтеу у *Затвореној трговачкој држави*, Хамилтону и Фридриху Листу, деловање енглеских утицаја преко заступника неограничене, бесцаринске трговине он назива „енглеским софизмима“ (стр. 129). „Пошто су многи интереси ове земље супротстављени интересима европских нација, стално се улажу напори да се утиче на овдашња гледишта, како би се овде остварили интереси. Доктрина слободне трговине, како је називају, има овакво порекло, пошто су је смислили енглески аутори да спрече друге државе прибегавању истим мерама за ојачавање индустрије која је тако добро успела у Великој Британији.“ Енглеска се на све начине труди да у Америци дискредитује оне који се опирају њеним софизмима те да промовише оне који шире њену теорију као универзалну.

Онај ко зна на колико десетина начина страни субјекти у Србији данас утичу, а често и контролишу све нивое формирања јавног мњења од деловања у вртићима и школама до универзитета, медија, издавачких кућа, законодавног процеса итд, схвата у којој мери је Купер још тада лоцирао највећи проблем демократија. Ако институције зависе од народне воље, а њу формира страни фактор, онда та држава може да буде само колонија која суштински нема своју

вољу ни свој национални интерес, већ у симулацији демократског процеса најчешће спроводи вољу других. То је нажалост управо случај Србије после 2000 године, али и већине транзиционих земаља.

Купер се веома негативно односи према проблемима који настају због давања неограниченог права гласа имигрантима (стр. 116). Ту долази до изражаја његов мајсторски, филигрански осећај за еволутивност и за указивање на опасности радикалних и брзих промена где год оне могу да узбуркају наслеђене и створене оквире. Проблем са имиграцијом по њему је што она често долази у великом броју у одређене средине (пре свега делове великих градова) и буквално овладава деловима земље. Ако им се преко права гласа дају могућности да сами раде шта хоће на том простору, а да пре тога нису добили адекватно образовање, свест о природи државе и њеног основног уговора, разумевање праве слободе а не разуданости, онда ће људи који не знају језик земље у којој живе направити велике проблеме. И ови редови су невероватно занимљиви ако се данас прате дебате о наглom приливу ваневропске имиграције у европске државе.

Последњи, али нимало мање значајан увид јесу упозорења о опасности финансијских шпекулација које су по њему посебно изражене у Америци. Две ствари су у фокусу. У доброј традицији конзервативне теорије новца, Купер се залаже за спречавање папирног новца и његово штампање без покрића (стр. 48). Знајући шта се са Америком и њним финансијама дешавало у двадесетом веку, посебно након пучистичког оснивања Федералних резерви 1913, невероватно звучи Куперова тврдња да амерички демократски устав забрањује употребу других средстава плаћања осим племенитих метала.

У вези са овим је упозорење на опасности злоупотребе кредитног система (стр. 138). Ове пророчке редове треба навести у целости: „Неограничено издавање папирног новца, са пратећим уговорима, одржава вредност имовине неустановљеном, доводи до притисака и банкротстава, и уопште ствара нестабилност која је посебно обележје америчке трговине“. И мало даље: „ Сваки покушај да се папир учини вреднијим него што легитимно одговара његовој функцији јесте покушај да се интереси друштва замене служењу интересима спекулантима новцем“ (стр. 139). Купер је стога потпуно подржавао борбу председника Џексона против финансијских шпекуланата.

Завршимо овај одељак упућивањем на сјајан и опет пророчки пасаж о храни и кулинарству у Америци. Купер тврди још тада да се Американци најгоре хране на свету, да једу брзо што производи низ стомачних болести, да немају манире ни у припремању хране, ни у њеном познавању ни у конзумирању. За њега је исхрана директно повезана са моралом и представља много више од пуког животињског задовољења физиолошке потребе. Проблеми које Америка данас има са брзом храном, гојазношћу и огромним трошковима за лечење болести које одатле следе чине ова рана упозорења толико вредним и задивљујућим.

Купер наравно није био пророк нити је то покушавао да буде. Као практичан човек који је изванредном домаћем образовању додавао искуства у морнарици, бизнису, затим она са путовања по Европи, али и као писац који је студиозно радио психологију својих ликова, он је градио политичку теорију засновану на јаким емпиријским увидима и снажној логици. Но, као што је и Менкен уочио, у неким предвиђањима је значајно омануо. Он указује на Куперово погрешно предвиђање да ће временом Конгрес постајати све јачи и да ће његова моћ расти, а положај председника бити све слабији.²² Наравно, ово је све писано пре грађанског рата када је Линколн узурпирао читав низ ингеренција, држао конгрес неколико кључних месеци без заседања, и први пут за председника приграбио овлашћења која у Уставу не постоје. Каснији председници, а нарочито Френклин Рузвелт, ширили су уз помоћ Врховног суда овлашћења и даље.

Друга слична теза која бар номинално и бар за сада није доживела верификацију јесте предвиђање да ће након ослобађања црних робова, расни сукоби ескалирати у Америци и водити ка рату до истребљења (стр. 141). Упркос кризама као што су грађански рат, сукоби шездесетих година двадесетог века и убиство Мартина Лутера Кинга, појаве Црних пантера и Нације ислама, повремени расно мотивисани инциденти и сл, САД нису доживеле ону врсту ескалације какву је Купер предвиђао. С друге стране, ако се погледа систем организације и поделе затвореника у америчким казним инситуцијама, јасно се уочава модел о коме је он говорио. Бели супрематисти, црни, све више исламу окренути криминалци и латинози функционишу као три хомогене, до крви завађене групе. Хантингтон је у својој последњој студији²³ веома песимистички гледао на будућност Америке као билингвалне земље, у којој се јединствена јавна сфера распада.

Занимљиво би било нпр. из данашње визуре, у доба обојених револуција испитати тезу о томе да су демократије мање склоне нередима (стр. 56). Савремени успон ауторитаризма резултат је покушаја одбране мањих и средњих држава од предаторске злоупотребе демократске отворености јавне сфере коју Енглези и Американци технички бриљантно користе за своје интересе а против интереса домицилних земаља.

Свакако најпроблематичније из савремене перспективе делује Куперова одбрана ропства. Ово не говорим само из перспективе тренутне помаме за рушењем споменика и симбола конфедерације у САД, која би у својој логици требало да води уклањању споменика и Вашингтону и Џеферсону, који су такође имали робове, или минирању оних глава на Рашмору. Ово говорим из перспективе врло проблематичне и неодрживе аргументације коју у прилогу ропства Купер износи. Он тврди да је ропство сасвим у складу са хришћанским налозима (стр.139), а затим да је за Африканца много боље да служи у Америци него да живи у варварству и незнању у својој домовини. Такође је веома проблематично његово изједначавање црначког ропства у Америци са

²² Mencken, p, vii.

²³ Huntington, 2004.

европским системом кметства (стр. 140). Занимљивија је аргументација која указује на то да су робови својим статусом заштићени од опасности погибије у морнарици или војсци, а свакако најозбиљнија је тврдња да се ропство може укинути уставним и законским амандманима, али да са тиме не треба журити, већ да процес евентуално треба водити постепено и еволутивно, како би се избегли ломови и сукоби. Две деценије касније, као што знамо, управо око те теме је избио грађански рат.

Куперов *Амерички демократа* ширином тема, концизношћу и дубином аргументације, као и невероватном свежином увида у одређене данас актуелне теме позива на пажљиво ишчитавање и на дијалог о питањима која потресају савремену цивилизацију. Конзервативци овде могу наћи једну од најбољих теорија одрживе и реалне демократије, са свим њеним опасностима, али и упутствима за избегавање застрањивања.

Литература:

1. Gravill, R, (1999), "James Fenimore Cooper and the Spectre of Edmund Burke", *Romanticism on the Net*, No 14, May.
2. Kirk, R, (2014), *Konzervativni duh*, Albatros plus, Beograd.
3. Купер, Ц, Ф, (2016), *Амерички демократа*, Бернар, Нови Бановци
4. MacDougall, H, C, (1989), „Cooperstown's Cooper“, in *James Fenimore Cooper: His Country and His Art*, Papers from the Bicentennial Conference, July 1989, State University College of New York -- Oneonta and Cooperstown. George A. Test, editor. (pp. 156-161)
5. Mencken, H, (1956), „Introduction“, James Fenimore Cooper, *American Democrat*, Vintage book, New York, pp. v – xiv.
6. Morrison, G, (1992), „James Fenimore Cooper and American Republicanism“, *Modern Age*, spring, pp 214 – 226.
7. Mudde, C, Kaltwasser, C, R, (2017), *Populism: A Very Short Introduction*, Oxford University Press.
8. Mueller, J, (2016), *What is Populism?*, Universty of Pensilvania Press.
9. Owen, W, (1997), „Cooper's Speculations on a New Moral America in the Novels of the 1840s“, in *James Fenimore Cooper: His Country and His Art (No. 11)*, Papers from the 1997 Cooper Seminar (No. 11), The State University of New York College at Oneonta. Oneonta, New York. Hugh C. MacDougall, editor. (pp. 86-92)
10. Ringe, D. A, (1989), „Cooper Today: A Partisan View“, n *James Fenimore Cooper: His Country and His Art*, Papers from the Bicentennial Conference, July 1989, State University College of New York -- Oneonta and Cooperstown. George A. Test, editor. (pp. 162-171)
11. Roberson, H. P, (2003), „James Fenimore Cooper and Catholicism“, in *James Fenimore Cooper: His Country and His Art*, Papers from the 2003 Cooper Seminar (No. 14), The State University of New York College at Oneonta. Oneonta, New York. Hugh C. MacDougall, editor. (pp. 65-68)
12. Tokvil, A, (2002), *O demokratiji u Americi*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci.
13. Feller, D, (2015), „Introduction“, Harriet Martienau, *Retrospect of Western Travel*, Routledge, London and New York

14. Фуко, М, (1998), *Археологија знања*, Плато, Београд
15. Hall, В, (1829), *Travels in North America in Years 1827 and 1828*, 3 vols, Edinburgh: Cadell and Co.; London: Simkin and Marshall.
16. Huntington, S, (2004), *Who are We?*, Simon and Schuster
17. Clark, М, (1982), "Democrats and Gentlemen", a review of *American Democrat, Modern Age*, vol 26, vol. 3/4, pp. 424-426.

J. F. COOPER AND CONSERVATIVE DEFENSE OF DEMOCRACY

Summary: In this article, the author analyzes the most important political essay of the famous American writer James Fenimore Cooper. The *American Democrat* was published in 1838 as an attempt to expose the principles of American constitutionality. In it, Cooper gave a still-useful model of the conservative defense of democracy. The author analyzes the basic features of this model, such as hierarchy, gentleman, demagogue and family. He also draws attention to the extremely modern methodology that Cooper uses and to some important insights that are still insufficiently understood in political theory, such as the openness of democracy for malign and dangerous influences of foreign factors.

Key words: Cooper, *American Democrat*, gentleman, demagogue, public